

TERSÂNE-İ ÂMİRE’NİN TARİHÇESİ, İDARİ YAPISI ve PERSONELİ

Prof. Dr. Reşat Baykal

İTÜ Gemi İnşaatı ve Deniz Bilimleri Fakültesi

61. Yılında Gemi Mühendisleri Odası Meslek Alanımız

11 Aralık 2015

Titanic Business Kartal Hotel-İstanbul

Tersâne-i Âmire'den bir görünüm

Tersâne-i Âmire; devlet tersanesi, imparatorluk tersanesi veya hükümdarlık tersanesi anlamında kullanılan bir Osmanlı denizcilik terimidir. Tersane Haliç kıyısında Azapkapı'dan, Hasköy'e kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. Galata Bölgesine yakınlığı nedeniyle bazı kayıtlarda "***Galata Tersanesi***" olarak da geçmektedir. Ayrıca tersanenin İstanbul'da olduğunu belirtmek amacıyla "***İstanbul Tersanesi***" olarak da bilinmektedir.

Osmanlı Denizciliği'nin geçirdiği 150 yıllık dönemde meydana gelen gelişmeler üç önemli döneme ayrılabilir.

Birinci dönem Marmara sahillerine ulaşma ve denizci beyliklerle temasla başlayan denizlerle tanışma,

İkinci dönem Yıldırım Beyazıt'ın Gelibolu'yu donanma üssü ve tersane olarak oluşturması,

Üçüncü dönem ise Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethederek Karadeniz ve Akdeniz'e açılması ve Osmanlı Deniz İmparatorluğu'nun temellerini atması olarak belirlenmektedir.

Fatih Sultan Mehmet tahta çıkışından itibaren, İstanbul'u almayı planlamış ve bu amaçla gerek gördüğü donanmayı; 1390 yılında kurulmuş olan Gelibolu Tersanesi'ndeki gemi inşa tezgahlarından yararlanarak inşa ettirdiği gemilerle oluşturmuştur. Osmanlılar denizlerdeki ticareti ellerinde tutan **Venediklilerden** denizcilik teknolojisi konusunda, **Cenevizlilerden** ise personel bakımından önemli destek almışlardır.

Zamanla donanmayı savaşçı bir millet olarak ele alan Türkler, denizciliği benimsiyerek bu alanda gelişme sağlamışlardır.

Haliç'teki Tersaneler Bölgesi

Tersanenin çevresi yüksek duvarlarla çevrili olduğundan bu geniş sahanın değişik yerlerindeki ana kapılarla tersaneye giriş-çıkışlar sağlanıyordu. **Azaplar Kapısı**, günümüzde Azapkapı denilen yerde olup Galata bölgesine açılıyordu. **Kasımpaşa Kapısı**, Kasımpaşa deresine açılıyordu. Kara tarafından açılan kapılar **Nakkaşhane**, **Zindan** ve **Şahkulu** kapılarıydı. Hasköy tarafına açılan kapısına da **Hasköy Kapısı** denirdi.

Tersane sözcüğünün değişik dillerdeki karşılıkları

<i>Araplar</i>	darü's-sinâ (sanayi evi, endüstri işlerinin yapıldığı yer)
<i>İspanyollar</i>	ataruzana, arsenal, darsena
<i>Portekizliler</i>	darsanale, drasena
<i>İtalyanlar</i>	arsenale, darsena
<i>Osmanlılar</i>	tersane, tershane

III. Selim devrinde Tersâne-i Âmire önünde ve kıyıda kalyonlar
In front of the Tersâne-i Âmire in the era of Selim III and galleons on supports
(Mahmud Rıfl, *Tableau Nouvelle Régimes de l'Empire Ottoman*, Paris 1790)

Tersâne-i Âmîrâ'de Denizce Kalyon İndirme Merasîmî, 1815
The Launching Ceremony of a Galleon into the Sea at the Tersâne-i Âmîrâ, 1815
(Ch. Perrissier, *Atlas des Promenades, Pittoresques dans Constantinople et sur rives du Bosphore*, 1817)

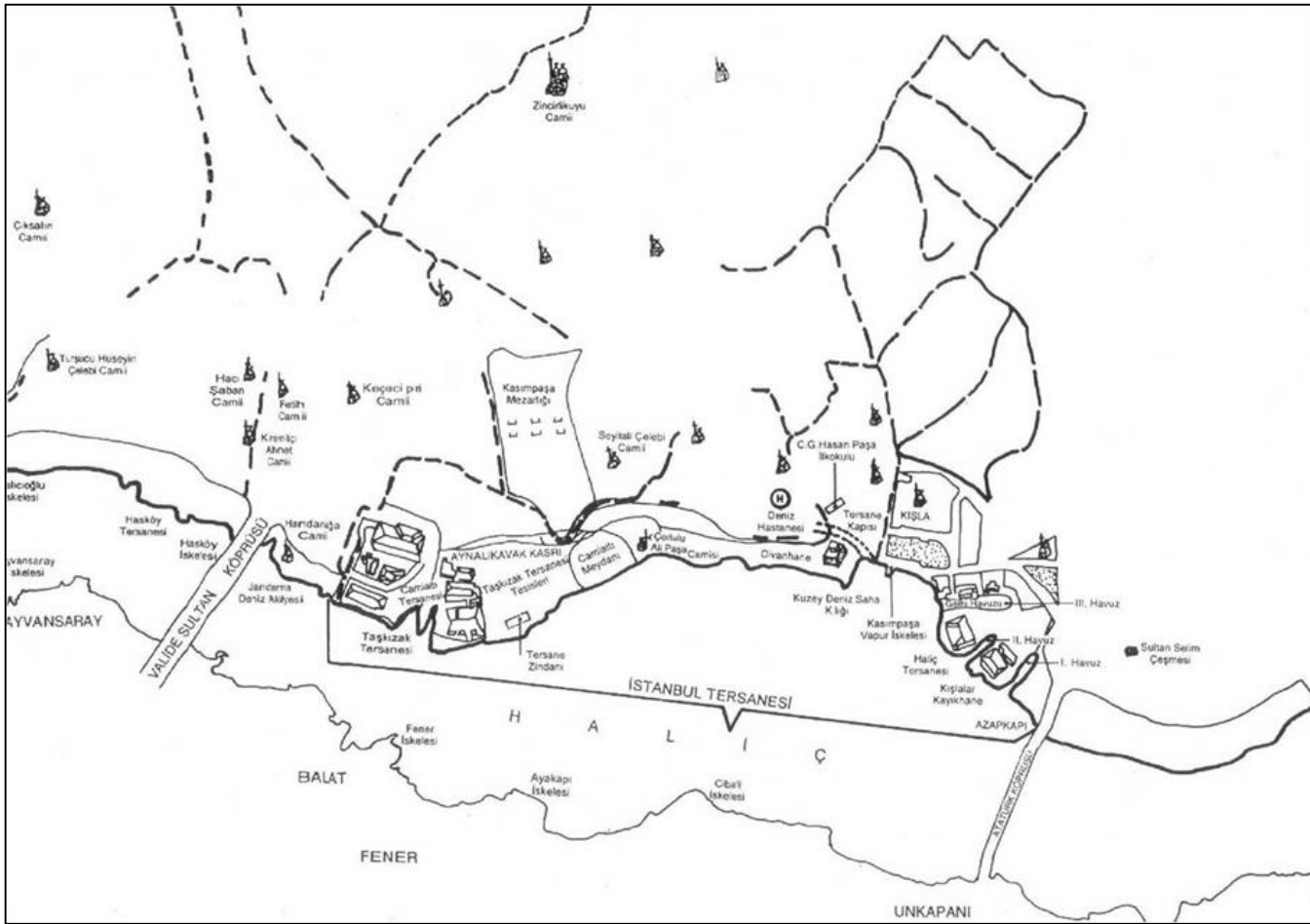

Haliç'te Tersâne-i Âmire ve Kalyonlar, 1831
The Tersâne-i Âmire and Galleons in the Golden Horn, 1831
(Yaz Çelmeccisi, TSMK, CY. 455)

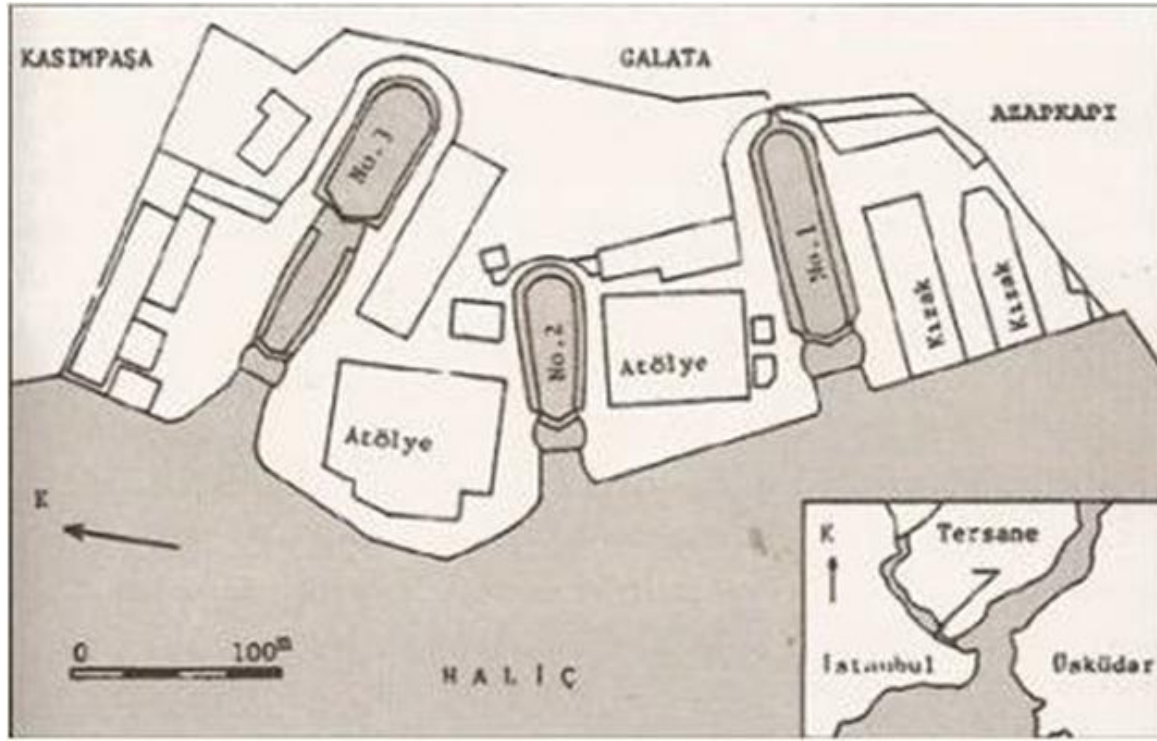

Azapkapı'dan Hasköy'e uzanan İstanbul Tersanesi'nin planı

Tersane **Mondros Mütarekesi**'nin imzalanmasından sonra İtilaf Devletleri'nin kontrolü altına girmiştir. **I. Dünya Savaşı**'ndan sonra İstanbul'daki tersanenin işlevi büyük ölçüde azaldı. İstanbul'un **askerden arınmış bir bölge** olarak planlandığı için, Gölcük'te bir askeri tersane yapımı planlanır. Bu amaçla İstanbul Tersanesi'ndeki pek çok araç-gereç Gölcüğe taşınmıştır.

Haliç Tersanesi Genel Planı

- III.Selim döneminde 1789-1790 yılları arasında Kasımpaşa Deresi'nin Azapkapı tarafında **1 numaralı havuzun** inşaatı İsveçli mühendisler tarafından gerçekleştirilmiştir.
- Sultan Abdülaziz döneminde 1875 yılında havuzun boyu uzatılmıştır.
- Haliç Tersanesi'nde **2 numaralı havuz** 1825 tarihinde II.Mahmut tarafından inşa ettirilmiştir. Zamanla iki havuzun ihtiyaca yeterli olmaması nedeniyle 1856'da Sultan Abdülmecit tarafından **3. havuzun** yapılmasına başlanmıştır. Ancak havuz inşaatı uzamış ve havuz ancak 1870'de Sultan Abdülaziz döneminde hizmete girebilmiştir.

1998 Yılında Taşkızak Tersanesi'nin görünümü

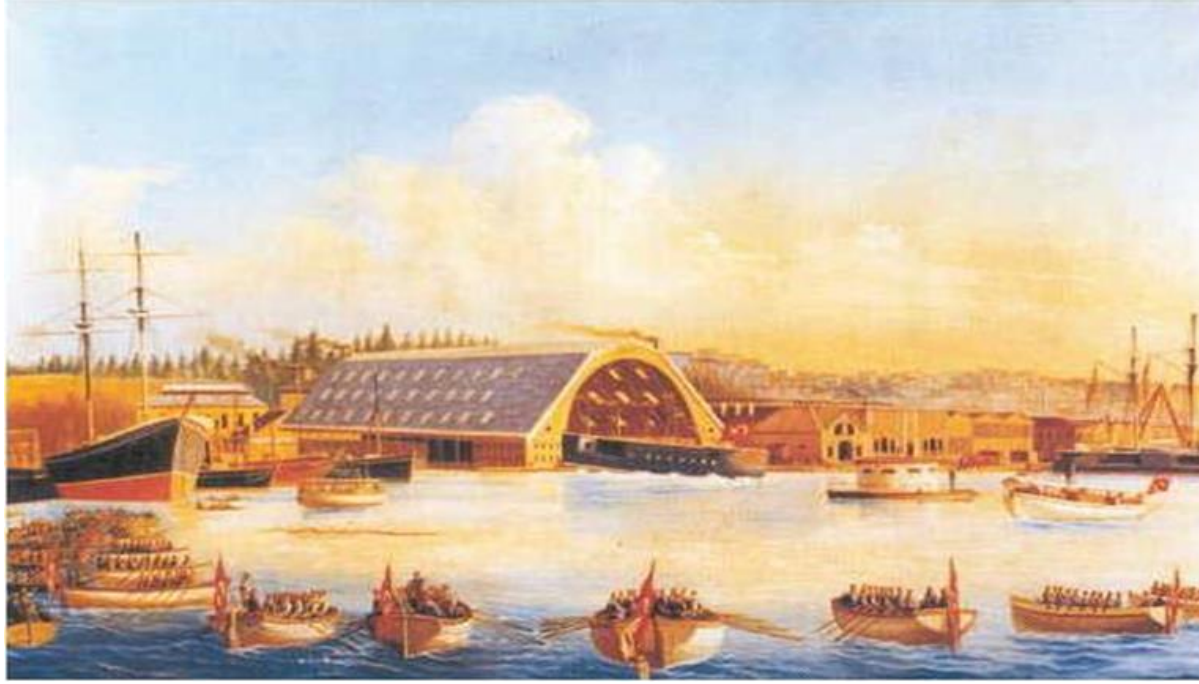
Kasımpaşa'daki Taşkızak Tersanesi'nde üç adet kızak inşa edilmiştir. Bu kızaklardan;

- Birincisine **Valide Kızağı**,
- İkincisine **Taşkızak**,
- Üçüncüsüne **Ağaçkızak** isimleri verilmiştir.

1999 yılındaki Gölcük depreminde, Gölcük Tersanesi büyük hasar görünce, Gölcük Tersanesi'nin başka bir alana taşınması gündeme gelmiştir. Bu amaçla sivil kamu sektörünün elindeki Pendik Tersanesi'nin Deniz Kuvvetlerine devredilmiştir. Ancak Gölcük Tersanesi yerine, Taşkızak Tersanesi'nin Pendik'e taşınmasıyla, Pendik'te günümüzde *İstanbul Tersanesi* adıyla yeni bir askeri tersane kurulmuştur.

Gemi İnşa etmek ve seferden dönen gemilerin kış mevsiminde korunmasını sağlamak üzere üstü kapalı ve içlerinde gemi inşaat kızakların bulunduğu yerlere başlangıçta **tersane gözü**, daha sonraki devlet kayıtlarında ise **göz** veya **çeşm** kelimesi kullanılmıştır.

Tersane gözünün görünümü

[Hamidiye Kruvazörünün 1884'te Taşkızak Tersanesi'nde denize indirilişi]

Tersâne-i Âmire Binaları

- Tersâneler (Gözler)
- Mahzenler
- Kârhâneler
- Odalar
- Divanhâne
- Câmî
- Zindan
- Tersâne-i Âmire Bahçesi ve Kasr-ı Hümayun

Osmanlı Tersaneleri

- Gelibolu Tersanesi
- İstanbul Tersanesi
- Süveyş Tersanesi
- Basra Tersanesi
- Tuna Kaptanlığı ve Ruscuk Tersanesi
- Birecik Tersanesi
- Sinop Tersanesi, İzmit Tersanesi ve Diğerleri

Tersâne-i Âmire'nin İdâri Yapısı ve Personeli

Osmanlı Bahriyesinde İdari Personel; **Donanma Ricâli**, **Tersâne-i Âmire Ricâli** ve **Tersane Halkı** olarak üçe ayrılmaktadır. Donanma Ricâli derya beyleri, kapudanlar ve gemilerdeki diğer hizmetlilerdir. Tersâne-i Âmire Ricâli ise Tersâne-i Âmire'de hizmet görenlerdir. Osmanlı Bahriyesi ve tersane de çalışanların tümüne tersane halkı denirdi.

Tersâne-i Âmire'de İnşa Edilen Gemi Çeşitleri

Osmanlı donanmasını oluşturan gemilerden kürek ve yelkenle hareket eden gemilere “*çekdiri*”, “*çekdirir*” veya “*çekdirme*” ; yalnız yelkenli hareket eden gemilere ise, “*yelkenli*” ve *kalyon* sınıfı gemiler denirdi.

Kürekli Gemiler		Yelkenli Gemiler
<i>Büyük Donanma Gemileri</i>	<i>İnce Donanma Gemileri ve Kayıklar</i>	Kalyon Bartan
Firkate Pergerde Kalyota Kadırga Baştarda Mavna	Karamürsel, Şayka, İşkampavya, Üstüaçık, Aktarma, Çeleve, Celiyye, Kancabaş, Peleşkerme, Taş gemileri, At gemileri, Top gemileri, Borazan gemileri, Geç gemisi ve kayığı, Tonbaz, Melekse, At kayığı, Ateş kayığı, Menzil kayığı, Dolap kayığı, Funda kayığı, Sandal, Fijuka	Barça Ağrıbar Ateş Gemisi

Dikkatiniz ve sabrınız için teşekkür ederim.

